

SOCIAL REPRO- DUKTION OG UD- STØDELSES- PROCESSER BLANDT UNGE

Af Kirsten Marie Bovbjerg

De fleste unge klarer sig godt, men der er en gruppe af unge, der har det svært. De har ingen uddannelse, har ingen arbejde, laver eventuelt kriminalitet osv. De betegnes af nogle som udstødte eller udstødningstruede. Jeg vil i denne artikel forsøge at komme med nogle overvejelser omkring de udstødningstruede unges sociale omstændigheder, og deres muligheder i forhold til uddannelse og arbejde.

Nærværende artikel er bygget på en undersøgelse om udstødelserprocesser blandt unge i København.¹ Når udstødelserprocesser ses som socialt eller kulturelt betingede, bliver det en proces der inddrager flere sociale grupper og individer, da der er nogle der udstøder nogle andre. Det er ikke kun individets historie, der er interessant, men den generelle udvikling i et område, og hvilken betydning den har for forskellige sociale og kulturelle grupper og dermed for udstødelserprocesser.

Udstødt - udstødelse

Hvad betyder det at tale om udstødte og udstødelse? Hvem siger, hvem der er udstødt, og hvem definerer den udstødte gruppe? Udstødelse handler ikke kun om den enkelte unge. Der er tale om en social stempling eller det Erving Goffman kalder stigmatisering. Det er en situation, hvor et individ af en eller anden grund ikke er i stand til at opnå fuld social accept. Goffman påpeger, at et stigma består af en speciel relation mellem en egenskab og en stereotyp klassificering af mennesker. (Goffman, 1975)

Den stereotype klassificering af mennesker finder sted i alle sociale relationer. Vi har alle prøvet at blive klassificeret og har erfaring for at klassificere andre. Men for nogle har denne klassificering mere alvorlige konsekvenser end for andre, de *stødes* ud, de bliver stemplet som *forkerte* eller afvigende fra den dominerende gruppe. Forholdet mellem afvigelse og det normale er et billede på forholdet mellem orden og uorden, samt et billede på den sociale ordens undertrykkende funktion.

Afvigelse er ikke nødvendigvis en offerposition. Det kan også være en identitetsskabende tilhørsforhold, på samme måde som et etnisk tilhørsforhold. Man kan tilhøre gruppen af kriminelle, prostituerede, hjemløse, homoseksuelle, gadebørn eller sigøjnere. Udstødelse er en proces, der antager komplekse former med både stigmatiserende og identitetsskabende elementer.

Karakteristik af informantgruppen

Fra et kulturanalytisk synspunkt er udstødelsesbegrebet et relationelt begreb, forstået på den måde at de udstødtes situation er et resultat af deres relationer til nogle andre, som ikke er udstødte. Informantgruppen i min undersøgelse indeholder således ikke kun unge. Der er også blevet foretaget interviews med forældre og folk, der arbejder med unge i deres hverdag: pædagoger, lærere, politi, sagsbehandlere. Der er foretaget interviews med 14 unge mellem 13 og 21 år. Deres nationale og etniske oprindelse er forskellig, men hovedvægten af de unge er danskere evt. født i blandede ægteskaber. Der er nogle, der har haft problemer med skole, forældre, politi og socialvæsen i forskellig grad, men der er også interviewet unge, der klarer sig godt, og som ser lyst på fremtiden. De unge er ikke udvalgt efter, hvem jeg på forhånd har skønnet har de tungeste problemer. Der er så vidt jeg ved ikke narkomaner eller prostituerede blandt informanterne, men der er nogle af de unge, der har begået kriminalitet og heriblandt alvorlige ting som væbnet røveri og vold.

Der er fortrinsvis bedrevet feltarbejde på Nørrebro i København. Det har været vigtigt at udvælge informanter fra forskellige sociale positioner i et lokalområde. Hvis jeg kun havde interviewet unge, der på forhånd er udpeget som udstødte, så ville jeg sandsynligvis tilføje stigmatiserende etiketter på bestemte grupper af unge. Unge der har problemer af forskellig grad er i focus i denne undersøgelse, men gennem interviews med unge fra forskellige sociale positioner ønsker jeg at kontrastere de unges syn på forskellige fænomener, og på denne måde give et billede af unges kulturelle afgrænsning til andre unge. Jeg håber på denne måde at kunne give et billede af nogle af de processer, der fører til det, vi forstår som udstødelse eller social marginalisering.

Idealtyper

Ud fra min undersøgelse har jeg opdelt de unge, der har det vanskeligt, i to idealtyper: De der har haft et derouteagtigt livsforløb, og de

der kommer fra den ufaglærte eller faglærte arbejderklasse. Det er typer, der er konstrueret ud fra empiriske observationer, men det er idealiserede billeder, som ikke nødvendigvis forekommer i præcis samme form i virkeligheden. (Weber, 1972) Jeg vil sammenholde udsagn fra de unge, der kan karakteriseret med de to idealtyper med unge, der klarer sig godt. Jeg betegner sidstnævnte gruppe som resurcestærke unge, og deres beskrivelser af deres liv tjener først og fremmest som kontrast til de unge, der ikke klarer sig så godt.

Social deroute

I de tilfælde, hvor de unges livsbane kan karakteriseres som en social deroute, er det unikke hændelser, der er bestemmende for deres nuværende situation og for deres måde at anskue livet på. Det er svært at sige noget generelt om de unikke hændelser, der kan være årsag til deres situation. En svær skilsmisse er ikke nødvendigvis vejen til en derouteagtig livsbane. For nogle ser det ud til, at skilsmissen er et problem eller problem[^], men for store dele af skilsmissebørnene er det et naturligt forhold for deres livsomstændigheder, som ikke giver anledning til problemer. Det kan godt være, at der er en vis statistisk samvariation, men det er ikke nødvendigvis årsagen alene. For denne gruppe af unge, er årsagerne til deres situation et net af sammenfiltrede årsager og relationer mellem forskellige fænomener. Fælles for de unge af denne kategori, der har deltaget i undersøgelsen, er, at de føler sig udstødt eller svigtet gennem deres opvækst.

Mod-skole-kultur

Begrebet mod-skole-kultur har jeg lånt hos den engelske forsker Paul Willis. Hans bog "Learning to labour - How working class kids get working class jobs" er en studie af en gruppe drenge gennem de to sidste år af deres skoletid, og det første år efter de har afsluttet skolen. Udgangspunktet for Paul Willis arbejde er, hvorfor middelklassebørn får middelklassejobs, og hvorfor arbejderklassebørn får

*Modelfoto: Der er færre unge, der i dag får ufaglært arbejde i industrien.
Foto: Finn Larsen. (ABA)*

de dårligst betalte manuelle jobs i industrien. Han afviser det ellers nærliggende svar, at de ikke har noget andet valg. Han henviser derimod til, at man i arbejderklassen har en udbredt "mod-skole-kultur" (counter-school-culture). Paul Willis påpeger, at skolen bygger på middelklasse- og overklassenormer. Det er en af grundene til, at arbejderklassebørn føler sig fremmede over for den kultur, de møder i skolen og afgrænser sig over for skolens normer ved at afvise teoretisk viden som unyttig. Denne opfattelse af boglig viden gør, at den gruppe af unge er orienteret mod andre sociale valg end middelklasseunge. Dette er også kommet frem i nogle af mine interviews:

Morten: I stedet for at gå i skole, ville jeg meget hellere have lært at køre bil, og samle en walkman, og sætte et skab op - 100 procent end Pythagoras og det der.

Jim: Alle mulige underlige ord skal man slet ikke bruge til noget.

Industrikulturen har ændret sig, og der er ikke i samme grad brug for f.eks. ufaglærte arbejdere som tidligere. Der er mange unge, der er børn af ufaglærte og faglærte arbejdere, der kommer videre som specialiserede arbejdere eller får uddannelse, men der er en rest, som er væsentlig i forhold til social udstødelse.

Det sociale rum og social reproduktion

Den sociale ulighed er omdrejningspunktet for denne undersøgelse. Jeg finder det derfor relevant at tage udgangspunkt i teoretiske arbejder, der forholder sig til, hvordan sociale strukturer skabes og vedligeholdes. Jeg vil anvende Pierre Bourdieus teorier om det sociale rum og om skolesystemets funktion for den samfundsmæssige reproduktion. Dernæst vil jeg løbende sammenholde Bourdieus teorier med såvel Paul Willis som mine undersøgelser.

Bourdieus arbejder går i hovedtræk ud på at undersøge relationer mellem forskellige klasser og statusgrupper. Med klasser mener han en gruppe af agenter, der har samme objektive

eksistensbetingelser og derfor har tilsvarende handlemuligheder. Det er en teori om, hvordan sociale og kulturelle hierarkier skabes og vedligeholdes. Udstødelseproblematikken kan ses som konsekvens af sociale gruppers kamp om dominans, hvilket har betydning for den position, den enkelte har i det *sociale rum*. Det sociale rum er en abstrakt repræsentation, der er skabt af forskeren gennem et specifikt konstruktionsarbejde. (Bourdieu, 1993a)

Det sociale rum skabes gennem gensidig udelukkelse eller afgrænsning de forskellige positioner imellem. Det vil sige, at agenterne forholder sig til, om deres egen position er over, under eller på niveau med andre agents positioner. Denne sammenstilling af positioner konstituerer den sociale struktur. (Bourdieu, 1993b) For at opnå en høj position må man have kapital i forskellige former. Hos Bourdieu er kapital en generel betegnelse for værdi, i den forstand at der ikke kun er tale om økonomisk kapital, men at kapital også kan være f.eks. kulturel og social. Kulturel kapital betyder, at man har tillært sig en bestemt adfærd, der indicerer en bestemt plads i det sociale rum. Den kulturelle kapital overføres delvis gennem skolesystemet, men det mest effektive forum for overførsel af kulturel kapital er i hjemmet gennem opdragelsen. Den kulturelle kapital forklarer, hvorfor børn fra forskellige sociale udgangspunkter ikke opnår det samme indenfor skolesystemet. Der er derfor større sandsynlighed for, at børn af akademikere kommer længere indenfor uddannelsessystemet end børn af ufaglærte arbejdere. Mennesker har en position, der stemmer overens med deres adfærd og smag, og den fremtræder som forskellige livsstile, der er bundet til forskellige statusgrupper. Mennesker orienterer sig gennem deres hverdagserfaringer, der fører til et system af klassificeringer. Det er dispositioner baseret på erfaringer, der til enhver tid fungerer som en matrix for individet måde at forstå, vurdere og handle på. Position og disposition er elementer, der konstituerer individets habitus. (Bourdieu og Passeron, 1977)

Habitus forener struktur og praktik og frembringer bestemte valg og præferencer i det soci-

ale liv. Når de unge bliver industriarbejdere, ser det ud til at være et frivilligt valg og ikke et resultat af social tvang, som skyldes et tilhørsforhold til arbejderklassen. Paul Willis påpeger samtidigt, at det er samfundsmæssigt heldigt, da et industrisamfund ikke ville kunne reproducere sig selv med en arbejderklasse, hvis der ikke var nogen der valgte en levevej som industriarbejder. Alle sociale grupper er med til at skabe og reproducere den sociale struktur. Det vil sige, at udstødte unge også på sin vis er med til at reproducere den samfundsmæssige fordeling af positioner i det sociale rum. Det sociale udgangspunkt har betydning for, hvilke livsbaner der er mest sandsynlig, men der er også mulighed for variation, selv om det sociale udgangspunkt er det samme. Der er en dialektik mellem de objektive strukturer og individernes handlinger.

I det følgende vil jeg med eksempler vise, hvordan unge med forskellig baggrund anskuer udvalgte fænomener. Jeg har udvalgt særlige områder, der skal illustrere de unges sociale orientering. Mod-skole-kulturen er central for Willis og skolen vil også i denne sammenhæng gives en del opmærksomhed.

Oplevelse af skolen og social afgrænsning unge imellem

Jim er 20 år. Hans forældre er ufaglærte arbejdere. Morten er 21 år. Hans forældre har begge mellemlange uddannelser, men ifølge Morten er familien relativ dårligt stillet. Morten er i øjeblikket arbejdsløs, men har tidligere haft mange småjobs, især før han fyldte 18. Morten har ligesom Jim deltaget i forskellige projekter for unge arbejdsløse. De artikulerer sig begge meget klart om, hvordan det opleves at føle sig udenfor i skolen ikke kun blandt kammeraterne, men en generel følelse af ikke at høre til i skolesystemet.

Jim: Der er ikke noget hjælp til almindelige børn, der bare har for meget krudt i røven.

Morten er endda blevet flyttet til en anden skole p.g.a., at han var foran i nogle fag. Der har så-

ledes ikke nødvendigvis været faglige årsager til, at Morten har haft en dårlig skolegang.

Morten: Lærerne de var ikke noget for mig. De var mere noget for de andre. Jeg snakkede ikke så godt med mine lærere, som de andre gjorde. Jeg fik ikke samme hjælp og sådan noget. Jeg rakte heller ikke fingeren så meget op.

Morten har gået i skole i en af forstæderne, men det har ikke haft betydning for hans identitet som en, der kommer fra Nørrebro.

Morten: Jeg var den eneste fra Nørrebro, eller i det hele taget fra byen, så jeg havde ikke nogen særlige venner i skolen. Jeg havde nogen en gang i mellem, du ved, legekammerater og chikshalløj, da man blev lidt ældre, men ellers var det bare med at få fri og komme herind til drengene.

Han beskriver meget klart forskellen i socialt og kulturelt udgangspunkt i forhold til de andre børn på skolen.

Morten: Jo, det var lidt nogen ... de kom ikke fra arbejderhjem, de kom fra sådan nogen ... akademikerhjem og sådan noget. Der var ikke nogen af deres forældre, der var håndværkere, det var alle sammen uddannede, og de sad på et eller andet kontor eller en eller anden pind, hvor de sad og hyggede sig. Eget firma og .. det var ikke noget, jeg kunne leve op til, vel.

De er meget bevidste om, hvad deres manglende skolekundskaber vil komme til at betyde for deres fremtid.

Jim: Ja, selvfølgelig ærgrer man sig da lidt, jeg kunne da godt have gjort det bedre, end hvad jeg har gjort i skolen, hvis jeg bare havde kunne sidde stille og høre efter. Det synes man lidt er for sent nu, ikke.

Om deres fremtidsmuligheder siger de:

Morten: Jeg ved, jeg ikke kan blive professor eller akademiker eller et eller andet, jeg kan

godt blive noget håndværk, ikke, men så gider jeg ikke og tage det dårligst betalte håndværk. Så vil jeg finde noget, der giver noget kasse. Så man kan få et liv, på et tidspunkt, få en kone og nogen børn og et hus, og have råd til at have børn. Det skal ikke være ligesom dengang jeg var lille, til fødselsdag, så fik vi ikke fødselsdagsgave, for der var ikke penge. Så måtte vi lige vente til den 1. (...) Det er nok også noget med vores egen opvækst, vi synes, vi er blevet svigtet og skuffet i vores, ikke, så skal det selvfølgelig være perfekt med vores egen børn.

Jim: Så det er slet ikke sikkert vi får nogen, alt det vi skal have, inden det er perfekt!

Jim og Morten vil jeg betegne som unge, der tilhører det Willis kalder mod-skole-kultur. Jeg har som nævnt beskæftiget mig med en anden idealtipe for udstødningstruede unge. Dem som har gennemlevet det, jeg vil kalde en social deroute.

Anne er 16 og har levet en barndom med mange flytninger og skoleskift som følge af forældrenes skilsmisser og brudte parforhold. Hendes mor er offentlig ansat i den sociale sektor og kommer i følge Annes beretning fra et middelklassemiljø. Generelt kan man sige, at Anne har et lidt anstrengt forhold til skolen og til lærere.

Anne: Jeg har mødt nogen gode lærere, på to forskellige skoler, som har været meget søde imod mig, men ellers er det stort set alle lærerne, der har været nogen røvhuller over for mig. Jeg har også været streng overfor dem, det er selvfølgelig gensidigt.

For Anne er det vigtigt, at lærerne er flinke mod en, og at de accepterer en, som man er. Man skal ikke holdes uden for eller blive sat til side, fordi man har problemer. Anne har været ved at droppe ud af skolen, men er alligevel fortsat.

Anne: Jeg er meget glad for, faktisk, at jeg har holdt fast ved skolen. De fleste af dem jeg går sammen med, de kan hverken skrive eller læse, vel. Det er jeg sgu' meget glad for at jeg kan.

Det er en meget god ting at kunne, ikke. Også selvom man ikke arbejder, så f.eks. du kan jo ingen gang blive fidi-pus, hvis ikke du kan regne.

— *Hvad er...?*

Anne: Fidi-pus, det er dem der arbejder for pusherne på Staden. Det kan du ingen gang blive, fordi du kan ikke tælle, og du kan ikke regne det sammen, og du kan ikke, du kan ingenting. Jeg er sgu' meget glad for at jeg holdt lidt fast.

Med hensyn til hendes fremtidsplaner, der vil hun gerne have et job, som indebærer at hun kan rejse.

Anne: Hvis ikke jeg bliver det, så bliver jeg sikkert pusher.

For Anne er livet som pusher en mulighed såvel som så meget andet. Det er ikke det hun helst vil, men det kan blive enden på det hele. Hun synes en bekendt, der er pusher, har et fedt liv. Han har penge og kører rundt i taxi.

Jim, Morten og Anne har en klar fornemmelse for, hvilke muligheder de har i forhold til deres skolegang. Herved adskiller deres beretning sig markant fra de unge som har skolen med i deres fremtidsplaner.

Lise og Rasmus betragter jeg som eksempler på resurcestærke unge. Rasmus vil gerne på handelskole, og han har ikke noget imod skolen. Han går i tiende klasse, men han synes, det har været lidt kedeligt det sidste år, fordi tiende klasse er frivillig, og der er mange, der ikke gider at følge med, og det trækker ifølge Rasmus undervisningen ned. Jeg spurgte Rasmus, om han havde lyst til at deltage i socialpædagogiske projekter som f.eks. Ung I Parken, Sjakket på Nørrebro.² Han kendte udmærket projekterne, men han mente, at den type projekter ikke var for ham. Til gengæld fremhævede han, at han godt kunne tænke sig at lave den type projekter for andre unge, som havde behov for det. Herved kommunikerer Rasmus tydeligt, at han ikke betragter sig selv som en udstødningstruet ung, men derimod en resurcestærk ung, der har overskud til at hjælpe andre.

Modelfoto: Ungdomsgruppernes kulturelle udtryk har mange former. Her danser unge i en forretningsniche på Strøget i 1984. Foto: Erik Eisberg. (ABA).

Lise har også forventninger til fremtiden. Hun vil også tage en handelseksamen, men på længere sig vil hun gerne arbejde indenfor brugskunst. Hun har valgt at skifte skole, og siger om den nye skole:

Lise: Der er det bedre i hvert fald, fordi du lærer mere, og eleverne er helt anderledes opdraget.

Om de kammerater, der ikke klarer sig så godt, siger hun:

Lise: Altså, de laver ikke lektierne, og de koncentrerer sig ikke om skolen. Det er mere bare pjat og ballade det hele.

- *Hvordan tror du det kan være, de ikke laver deres lektier?*

Lise: De kan ikke finde ud af dem, så siger de bare; jamen så gider jeg ikke. I stedet for at prøve.

Lise udtrykker en bevidsthed om sin egen position i forhold til andre grupper, der ikke forstår at værdsætte skolearbejdet på samme måde som hun selv. Denne afstandtagen til andre grupper er karakteristisk for alle de unge, jeg har interviewet.

Anne giver udtryk for, at hun bedst kan med andre unge, der nogenlunde kender til livet på samme måde som hun selv. Om de klassekammerater, der var anderledes end hun selv, siger hun:

Anne: De kom alle sammen fra små overbeskyttede hjem. De anede ikke andet end det, der stod i bøgerne, vel. De anede ikke en skid om det virkelige liv og ... altså, sådan noget som at stjæle en cykel, det var bare det værste, der kunne ske. Altså så var du dybt kriminell (griner), der passede jeg slet ikke ind. De interesserer sig heller ikke for mig, jeg interesserer mig heller ikke for dem.

Det er fremkommet i flere af interviewene med de unge, at de har en meget klar fornemmelse af, hvem de vil omgås. Rasmus vil kun gå med nogle man kan stole på 100 %.

Rasmus: Det er der, jeg sætter grænsen for, hvem der kan være mine venner, og hvem jeg har lyst til at gå med. Det skal ikke være sådan, at man skal gå rundt og kigge sig rundt hele tiden.

— *Hvad kunne det være for nogle ting, der kunne gøre, at du ikke kunne stole på en person?*

Rasmus: Hvis det er nogen, der er kriminelle, og de lige pludselig roder en ud i det, eller sådan noget. Der var engang en, der begyndte at sige navne, engang han blev fanget. Han sagde alle de navne han kunne, hvem der havde været med til det, han nævnte bare alle mulige. Dem skal man ikke gå sammen med. (...)
— *Det vil sige, dem du vil gå med, de skal ikke være kriminelle eller sådan noget, hvad med vold?*

Rasmus: Det er også det, jeg mener med, at de roder sig ud i problemer. Hvis det er sådan nogen, der går rundt og provokerer andre hele tiden.... Fordi så lige pludselig så står man midt i en slåskamp, det er selvfølgelig sådan nogen, jeg ikke vil gå med.

Det er vigtigt at kende koderne for adfærd i kvarteret. Flere af de unge gav udtryk for, at de for at holde sig udenfor ballade og problemer ville undlade at fortælle, hvad de vidste om forskellige forhold i kvarteret, f.eks. om kriminelle forhold til politiet. Koderne er et orienteringsmiddel, som giver den enkelte mulighed for at tage afstand fra en bestemt adfærd. Blandt unge sker der en udskillelse i forskellige grupper. Det skal ikke forstås som subkulturer, men som grupper der afgrænser sig i forhold til hinanden i form af smag og adfærd. De resurcestærke unge tager afstand fra kriminalitet, vold og manglende interesse for skolearbejdet. De har skolen med i deres fremtidsplaner og forventer, at de skal klare sig gennem en uddannelse og få et job. De unge, der kan kategoriseres som marginaliseringsstruede, har ofte begået kriminalitet. Hvis de ikke selv har begået kriminalitet, så er de ikke afvisende overfor kriminelle handlinger på samme måde som de resurcestærke unge. De anerkender ofte vold som acceptabel, hvis de mener situationen kræver det. Det mest markante træk for de

unge, som har gennemlevet en social deroute eller som kommer fra mod-skole-kulturen er afvisning af og kritik af skolen.

I mine interviews har det været overraskende, i hvilken grad skolen er en central figur for unge, når de skal gengive deres livshistorie.³ Det skal ikke forstås som, at jeg anklager skolen for at være hovedårsagen til de unges problemer. Skolen bliver måske snarere en symbolsk størrelse for de unge, der har problemer, således at de i deres beskrivelse af skolen kan gengive deres version af, hvorfor det er gået, som det er: Her er de ikke blevet forstået af lærerne, blevet afvist af lærerne, blevet afvist af de andre børn, de har ikke kunnet følge med i timerne, de har ikke fået tilstrækkelig hjælp, de er blevet flyttet fra skole til skole, osv. I deres selvforståelse er skolen et af de steder, som de er blevet stødt ud fra. Skolen bliver et symbol på det system, som på den ene side skal hjælpe dem, men på den anden side afviser dem, fordi de ikke passer ind i gængse rammer.

Når skolen er meget central i de unges bevidsthed om, så tror jeg det skyldes, at det ofte er her, de første gang har stiftet bekendtskab med en offentlig myndighed. Det er i skolen, de første gang oplever den mulighed for magtanvendelse og indflydelse på deres liv, som offentlige myndigheder har. Det er også i skolen eller evt. i børnehave og vuggestue, de første gang mærker, hvordan andre børn og unge forholder sig til deres adfærd, om de bliver afvist eller accepteret.

De unge fra Willis undersøgelse og nogle af de unge fra min undersøgelse har mange fællestreks f.eks. afvisning af boglig viden og af autoriteter/lærere samt demonstration af idiotien ved ren teoretisk viden. Dernæst viser Willis, at der for de unge mænd sker en systematisk selvforberedelse til en særlig slags jobs. Det er en selvforberedelse, der ikke kun gør sig gældende i forhold til de unges skolepræstation, men også i forhold til deres forventninger. Jeg har ikke fundet det relevant at skelne mellem kønnene, men mener det er et generelt træk, der ses hos Jim, Morten og Anne.

Indenfor skolen er et særligt syn på ind-

læring og gode intellektuelle præstationer. Lever eleven ikke op til disse forventninger sker en udskillelse. Udveksling af viden kan anvendes som social kontrol. Her er Willis inspireret af Pierre Bourdieus og Jean-Claude Passerons teorier om skolesystemets ideologiske funktion, der på svensk er gengivet i artiklen: "Utbildningssystemets ideologiska funktion". Bourdieu og Passeron fremhæver at uddannelsessystemet skjuler, hvordan de bidrager til fordelingen af kulturel kapital mellem klasserne. Systemet opnår en alment anerkendt legitimitet ved forskellige forestillinger om upartiskhed f.eks. ideologien om akademisk frihed og tanken om alles lige chancer i uddannelsessystemet. Willis mener som Bourdieu og Passeron, at målelig intelligens og eksamensresultater snarere er knyttet til individets sociale position end til vedkommendes medfødte evner. Dernæst at individets personlige karakteristika skal forstås i social betydning snarere end i individuel betydning. (Willis, 1977) (Bourdieu og Passeron, 1977)

Respekt

I stedet for at se de unge som kulturelle ofre påpeger Willis, at man i deres beskrivelser snarere får et indtryk af valg og fravalg. Der er tale om kreativitet og kontinuitet fra de unges side. Det ses også hos de unge, der har deltaget i min undersøgelse. Det er f.eks. med en vis stolthed, at Jim betegner sig selv som en, der rigtig tilhører arbejderklassen. I Jim og Mortens fremtræden er der en bevidst måde at iscenesætte sig selv som repræsentanter for bestemte normer og en bestemt kultur: De bryder sig ikke om autoriteter, de siger deres mening til lærerne, og det kan de ikke lide.

Morten: Autoriteter har det ikke så godt med, når vi ikke er bange for dem og fuld af rystende respekt.

Jim: Det er nok det vi mangler at få rystet ind i os.

En tredje kammerat Dennis er på dette tidspunkt dukket op og har blandet sig i diskussi-

onen, der nu tager en drejning henimod, hvem de egentlig vil anerkende og vise respekt. De er enige om, at respekten er vigtig, og at forældrene er den eneste autoritet de vil anerkende. Hertil indvender intervieweren, at den moderne pædagogik jo lige præcis har som sit mål at være antiautoritær.

Morten: Den er møntet lige præcis på alle andre end os, det der med ... blomster i håret og sådan noget.

Dennis: Du må jo regne med vi er jo lige midt i det der, vi er jo lige midt i den moderne og den gamle form, vi er jo den generation, der ligger og bliver påvirket lige fra starten.

Morten: Men så er der også mange af de der ting med den nye frie pædagogik, som vi synes er latterligt, så derfor vil den aldrig virke på os, vel.

- *Hvad er det for nogen ting?*

Morten: Lige så snart det bliver for meget, du ved, at man kan se, at de har siddet med blomster i håret og chillum i øret og fundet ud af de der ting, dengang i tresserne, da de fuckede det hele op. Jeg synes, at hvis vi lavede det, som vores forældre lavede, så er der ikke noget jord tilbage.

Denne diskussion havde forskellige elementer. Det er for det første en afgrænsning overfor skolen, ved at latterliggøre den kultur, som de mener, at mange af lærerne er repræsentanter for, nemlig 68-generationen. Dernæst antyder det en bevidsthed om, at den pædagogik der er herskende indenfor folkeskolen giver nogle bestemte forventninger til, hvordan eleverne skal opføre sig.

Her er der nogle af de unge, der på en meget rammende måde beskriver den kulturelle forskel mellem dem selv og deres lærere. Læreren stammer fra middelklassen, som stort set de fleste ansatte i skolevæsen og socialvæsen. Middelklassekulturen stiller dagsordenen indenfor denne sektor. Det gør også, at det er middelklassekulturens normer om indsigt og forståelse, der er udgangspunkt for forhandling. Det er samtidig et problem for etablering af autoritet mellem lærere og nogle elever. Det

er tydeligt, at nogle af de unge mænd ikke anerkender deres læreres eller pædagogers autoritet - de er nemlig ikke rigtige mænd.

Der er flere af de unge, der kritiserer lærerne for ikke at kunne sætte sig ordentlig i respekt i klassen. Nogle tilskriver det, at lærerne er dårlige, eller at der er for mange i klassen. For Jim og Morten er der ingen tvivl om, at respekt er et spørgsmål om kulturelle former og normer. De har på den ene side en norm om, at man skal vise forældre og andre voksne respekt, men de har det ikke godt med autoriteter. De vil ikke anerkende lærernes autoritet. De lægger afstand til lærernes kultur, men deres attitude har umiddelbar nogle modsatrettede holdninger indbygget. På den ene side så lægger de afstand til den autoritet de har mødt i skolevæsenet, de siger, at de ikke respekterer lærerne, men på den anden side, så konstaterer de uden videre om deres egen adfærd, at "vi har manglet en fast hånd"

Jim og Morten synes, at de selv og dem de går sammen med, bliver holdt i kort snor af bistandssystemet, politiet og værtshusejere. De klager over, at de har svært ved at komme ind på diskoteker, at politiet og bistandskontoret er efter dem, men samtidig identificerer de sig med deres rygte - de er jo som sagt ikke "Gud bedste børn". På denne måde vender de deres situation som "udstødt" eller "udstødningstruet", eller hvad man nu vil kalde det, fra at være en offerposition, til også at indeholde elementer til skabelse af en *identitet*. Her defineres, hvad der er tilladeligt, når det gælder om at kæmpe mod dårlig behandling, krænkelser og ydmygelser.

Talen om respekt bruges af de unge til at vise identitet og tilknytning til en gruppe. Det ses også hos Lise, der tager afstand fra nogle grupper blandt sine jævnaldrende, der opfører sig mere sejt, end hun synes om. Hun tror, de gør det, fordi de tror, de får respekt ved at spille seje, men det gør de ikke ifølge Lise. Her ved indikerer hun, at det ikke er hos hende, de får respekt. Den kode, der aftvinger Lise respekt, er en anden. Samtidig er der andre, som hun og andre unge i kvarteret har stor respekt for. Det er en gruppe, som man ikke skal

lægge sig ud med, men holde sig på neutral fod med - man skal sige pænt hej og ikke være venner eller uvenner med dem. Det virker til at være en gruppe, der aftvinger sig respekt gennem en potentiel truende adfærd, "man risikerer at de giver dig en flad", som hun siger.

Samlende kan man sige, at uanset hvilken relation, der er tale om, baserer respekten sig på anerkendelse af den anden eller af de andre. Det vil sige, at de unge anerkender andre gruppers adfærd, gør sig umage for ikke at krænke dem, samt at de forlanger, at de andre skal anerkende deres egen gruppe. Gennem anerkendelse og respekt etablerer de unge et kulturelt univers, hvor de orienterer sig i forhold til hinanden.

I de sammenhænge, hvor de unge mødes med de voksne, støder de på et tilsvarende univers, som de skal forholde sig til. Når de unge siger, at de ikke anerkender en bestemt adfærd blandt nogle lærere, pædagoger og behandlere, så er det også fordi, den gruppe af pædagoger ikke anerkender deres egen adfærd som hensigtsmæssig. De vil lave dem om, give dem nogle normer for samvær og samtale, som de ikke anerkender. De unge udtrykker en bevidsthed om magtrelationer og om deres egen tilgang til magt eller i det mindste til disrespekt.

Respekt contra disrespekt er sammen med *anerkendelse* overfor *ikke anerkendelse* elementer i social og kulturel kamp mellem grupper, der gennem kulturel iscenesættelse bidrager til at etablere en social struktur.

Social udstødelse eller ingen venner

Gennem interviewene har jeg søgt at danne mig et billede af, hvem de unge opfatter som udstødt. Her er mange af svarene koncentreret omkring, at det er vigtigt at have en plads i en gruppe, at være respekteret og accepteret af de andre.

Det viser sig, at rygter de unge imellem har stor betydning for, hvordan den unge kommer ind i gruppen. Det er afgørende både i skoletiden og fritiden. Når det gælder rygter i kvartret, så er storbyens anonymitet en illusion for børnene og de unge. Et dårligt rygte, behøver

ikke at betyde, at man er udstødt i alle sammenhænge, eller at man er ensom. En 16-årig pige udtrykker det meget præcist - man finder sammen med dem, der er som en selv.

Fra offentlig side har udstødelserbegrebet en anden betydning. Det stammer fra arbejdsmarkedet og er et begreb for at være udstødt fra arbejdslivet. Det redegør Torben Fridberg for i bogen "De socialt udstødte". Her definerer han de *socialt udstødte*, som dem der mere end forbigående er ude af stand til at *sørge* for og til *at forsørge* sig selv på en for samfundet eller for den enkelte acceptabel måde. Det er karakteristisk, at de udstødte praktisk talt er totalt uden tilknytning til arbejdsmarkedet. Fridberg mener, at interessen for udstødelserbegrebet har været stigende de sidste 15-20 år, idet flere og flere lever på overførselsindkomster. (Fridberg, 1992)

I en del af den debat, der er om ungdomsproblemer, er uddannelse betraget som en af de muligheder, der er for at bringe de unge ud af bistandssystemet. Her tages udgangspunkt i den antagelse, at hvis de unge får en uddannelse og noget erfaring, så vil udgangspunktet for deres situation ændre sig. I Socialforskningsinstituttets antologi: "Den ungdom" påpeger Jørgen Søndergaard, at uddannelseskapaleten aldrig har været større end den er i dag. (Søndergaard, 1995) På trods af de store anstrengelser for at give de unge en uddannelse og få dem i arbejde, så er der alligevel nogle, som havner i det sociale system.

Der er hele tiden nogle, det går godt for hen ad vejen, men der kommer hele tiden nogle nye den anden vej. Så ligeså snart jeg har fået skippet en afsted i et eller andet uddannelsesforløb, så kommer der en ny ind i den anden ende. Så kommer lillebroren måske, og så kan du starte forfra. (Ungemedarbejder i offentlig institution)

De unge kan ikke kontinuerlig opsuges af arbejdsmarkedet, der opstår hele tiden en restgruppe. De unge skulle så med god samvittighed modtage deres bistandshjælp, da arbejdsløsheden er bundet til hele den økonomiske

orden, som de lever i. Deres situation skyldes strukturelle forhold, som de i ikke har indflydelse på. Sådan er det ikke! Det er netop en indikator på afvigelse, der afsløres, når en person er arbejdsløs og f.eks. på bistandshjælp.

Fridberg forstår ved udstødelse, at der er tale om et uopfyldt behov for integration, så vedkommende kan komme op på et socialt acceptabelt niveau. Med langvarig fastholdelse i ledighed er der tale om udstødelse. Den konjunkturbestemte arbejdsløshed fører også til relativt få nyansættelser, hvilket betyder, at de unge har svært ved at komme ind på arbejdsmarkedet. (Fridberg, 1992)

Netop den konjunkturbestemte situation på arbejdsmarkedet er væsentlig at have in mente i forhold til socialt truede unge. I socialpædagogiske projekter arbejdes ofte med en mulighed for at gøre dem i stand til at konkurrere sig til en plads på arbejdsmarkedet, selv om deres skolegang måske er mangelfuld. Disse hensigter kolliderer med den strukturelt bestemte arbejdsløshed, der gør, at de uddannelsesmæssigt dårligst stillede unge ofte ender udenfor arbejdsmarkedet. Kursusforløbet medfører jo ikke nødvendigvis et arbejde, da konkurrencen er for hård for den gruppe. Tidligere har deres forældre ofte kunnet få dem ind på småvirksomheder i nærmiljøet eller i den virksomhed, hvor de selv har været ansat. Virksomhederne i Københavnsområdet er ofte flyttet fra nærmiljøet til de store industriområder. Her skal de unge måske konkurrere med faglærte arbejdere, der har taget EFG eller andre erhvervsrettede uddannelser. Man sige, at de har mistet sociale kapital, fordi det netværk, der tidligere har kunnet give dem indtræde i arbejdsmarkedet nu er forsvundet.

Som følge af den stigende arbejdsløshed op gennem 80'erne er der et politisk ønske om, at befolkningen skal uddanne sig ud af arbejdsløsheden og krisen. Det er en god idé for 80-90% af de unge, men der er en restgruppe, for hvem uddannelseskravet er en katastrofe, og som gør dem endnu mere udsatte, når der skal kæmpes om pladser på arbejdsmarkedet. De unge, der ikke har en stor kulturel kapital, har en tendens til at opleve skolemæssig fiasko.

Dernæst arbejdsmæssig fiasko, fordi de her ved formenes adgang til en fremtid på arbejdsmarkedet. Alle børn og unge skal helst være indstillet på at tage en eller anden form for boglig uddannelse. Det giver et problem for de børn, som ikke har lært at værdsætte teoretisk eller boglig viden. Deres manglende interesse for uddannelse afløses ikke af muligheder for at udvikle håndværksmæssig viden.

Social acceptabel levevis

Den gruppe, der har haft en dårlig skolegang og ikke har nogen erfaring fra arbejdslivet har ofte gået arbejdsløse i længere perioder eller er udeblevet fra skolen i længere perioder. De har således ofte haft en ustruktureret hverdag set fra omgivelsernes og arbejdslivets synspunkt. Dernæst har de unge ofte stiftet bekendtskab med kriminalitet.

Kriminaliteten kan på den ene side være en adfærd, der er accepteret i gruppen, men det er også et spørgsmål om at kunne forbruge på en måde, der er socialt acceptabel blandt børn og unge. Fra en ungemedarbejder blev det fremhævet som en kvalitet i et af kommunens projekter, at deltagerne fik en ordentlig løn, og at de blev afkrævet et regulært stykke arbejde. En del af de unge, der var i det pågældende projekt, boede stadig hos forældrene, hvor de blev forsørget, indtil de var 18 år, og derefter kunne de gå på bistand. Det er svært at holde de unge med penge, selv om forældrene har arbejde, især når de bliver lidt ældre og stiller større krav til tøj og penge til fornøjelser. Det virker således til, at en del af de unge, der her er tale om, ville afstå fra kriminalitet, hvis de havde et alternativ til at skaffe penge til at leve/forbruge for. En af de unge, der har fået arbejde i et kommunalt beskæftigelsesprojekt, siger om det at få en ordentlig løn.

Vi har lavet noget for de her penge, du bruger dem på en anden måde, end hvis vi bare fik de samme penge, hvis du bare fik dem i hånden. For nogle sociale projekter er formålet derfor delvis at genetablere normer og mentale rammer for det, vi forstår som elementerne for et

almindeligt socialt liv. Det kan være at gene- tablere et socialt liv med familie, kammerater, skole, fritid, og måske fritidsinteresser. Pæda- gogerne forsøger at give dem en social kapital ved at overføre noget af deres egen i form af netværk og bekendtskaber, der kan tilføre disse unge noget. F.eks. at skaffe praktikpladser til de unge gennem bekendte.

Dernæst forsøger de at indarbejde nye nor- mer hos de unge således, at de kan indgå i et arbejdsliv og vil kæmpe for at få en plads i ar- bejdslivet. Projekterne har altså en resocialise- rende side, der selv om den lykkes ikke nød- vendigvis fører til integration i nye sammen- hænge og til arbejde. Det giver ikke nødven- digvis mulighed for en ændret livsbane. Man kunne så kynisk spørge sig selv, om de be- stræbelser så har været pengene værd. Jeg vil indvende, at hvis der er meget lille sandsynlig- hed for, at den unge får et job eller kommer i gang med en anden løbebane, så har den unge ikke noget at bruge sine nye normer til og vil måske igen tilpasse sine normer efter en til- værelse i småkriminalitet. Kriminalitet er ikke kun utilpassethed. Det kan også betragtes som tilpasning, til en særlig livssituation, hvor man søger at skabe sig en tilværelse, der er accepta- bel for sig selv og den gruppe man tilhører.

Udstødelse og sociale processer

I behandlingen af problemstillingen: Udstødel- sesprocesser blandt unge i København er det vanskeligt at se bort fra de konjunkturbestemte forhold, samt den generelle udvikling af indu- strikulturen. Selve erhvervsstrukturen gør, at der er en gruppe af unge, der har vanskeligt ved at finde en plads på arbejdsmarkedet, fordi der ikke er plads til kulturer, hvor den boglige viden ikke værdsættes. De unge, der har ud- viklet en mod-skole-kultur, kan ikke videreføre den kultur de er opdraget indenfor. De har ikke samme muligheder som deres forældre for at indgå i et ufaglært arbejdsmarked. De, der ikke gennemgår en eller anden form for uddannel- se, har en tendens til at havne udenfor arbejds- markedet og på bistandshjælp. Deres situa- tion er bestemt af generelle tendenser inden-

for den industrielle og økonomiske udvikling.

De unge, der har gennemlevet en social deroute, kan heller ikke overtage forældrenes kultur, men det skyldes specielle årsager, der har gjort den unge afvisende overfor skolen og boglig viden, og dermed har den unge ikke til- egnnet sig en kulturel kapital, der giver adgang til uddannelsessystemet. Ud fra materialet vir- ker det til, at de unge der har udviklet en mod- skole-kultur har en forestilling om arbejde og har etableret et sæt af normer for at indgå i et arbejdsliv. For de unge, der har gennemlevet en social deroute, virker det som om, at de of- te mangler realistiske forestillinger om et al- mindeligt arbejdsliv. Min vurdering er derfor, at disse unges situation er relativ uafhængig af konjunkturmæssige forhold sammenlignet med unge fra den tidligere arbejderklasse.

De træk som Willis definerer som mod- skole-kultur kan genkendes blandt de unge, der har deltaget i undersøgelsen, men jeg fin- der, det er en mere bred gruppe. De unge, der har gennemlevet en social deroute, distancerer sig fra skolen på næsten samme måde, som de arbejderunge som Willis beskriver. De er i op- position til lærerne og til de andre elever som stammer fra f.eks. middelklassekulturen. De tror ikke på den ideologi om lighed for alle in- denfor skolesystemet, som er grundstammen i skolens legitimitet.

Udstødelse af unge er et resultat af proces- ser, der foregår på forskellige niveauer. Det er på den ene side en kulturel kategorisering på samme måde som afvigelse, der giver identi- tet, til dem der kategoriserer de andre, og på sin vis også dem, det går ud over. Udstødelse er dernæst et resultat af kampe om dominans og hierarkisering. Kategorisering af hvem der er udstødte og at give dem et navn med disse konnotationer, er et udtryk for dominans. Når unge arbejdsløse eller unge på bistandshjælp kan karakteriseres som udstødeningstruede, så er det fordi, de ikke skaber sig et liv, som i an- dres øjne er socialt acceptabelt. De bliver af det sociale system karakteriseret som afvigende i forhold til den gængse norm og presses til af stræbe efter det, der beskrives som et ordent- ligt liv med uddannelse og arbejde. Gennem

reproduktion af sociale hierarkier sker en kulturel afgrænsning mellem kulturelle grupper. Det ses f.eks. i skolesystemet, hvor de forskellige livsstile og normer tørner sammen. Det er ikke nok, at man selv synes, at man har det godt, som man har det. Det skal være socialt acceptabelt og følge gængse normer for orden.

Noter

1. Projektet var finansieret af Socialdirektoratet i Københavns Kommune og udført på Institut for Arkæologi og Etnologi på Københavns Universitet. Forskningsrapporten: Bovbjerg, Kirsten Marie og Bjørg Kjær, 1995: "Udstødelseprocesser blandt unge i København" er udgivet hos Socialdirektoratet i Københavns Kommune.
2. "Ung I Parken" er en forkortelse for "Ungdomsprojektet i Hans Tavsens Parken" som Københavns Kommune gennemførte i 1995 i samarbejde med lokalområdet på Nørrebro. Projektet formål var at inddrage problemunge i området i forbedring af kvartrets fysiske miljø. Dernæst var det tænkt som et jobtrænings- og uddannelseskursus for deltagerne. Sjakket er et socialpædagogisk forsøgsprojekt på Nørrebro, for børn og unge der f.eks. er på stoffer, ikke har noget sted at bo, har problemer med politiet eller bistandskontoret. Der har udviklet sig en særlig kultur omkring Sjakket, og det har været meget omtalt i de senere år, hvor det har haft stor succes.
3. Undersøgelingsgruppen er unge mellem 13 og 21 år. Jeg har en formodning om, at det er et centralt forhold, der skal tages højde for i de unges beskrivelser. Hvis interview-personerne havde været 10 år ældre kunne beskrivelsen af deres livshistorie måske have andre mere centrale punkter end skolen, f.eks. arbejdsløshed, uddannelse, familiemønster, fattigdom osv. Dernæst er det sikkert af betydning, at de unge ikke har samme loyalitetsforhold overfor skolen, som de eventuelt har overfor forældrene.

Litteraturliste

Bernier, B., S. Callewaert, H. Silberbrandt, 1977: *Skola, ideologi och samhälle*, Stockholm
 Bovbjerg, Kirsten Marie og Bjørg Kjær, 1995: *Udstødelseprocesser blandt unge i København*, Social- og Sundhedsforvaltningen i København i samarbejde med Københavns Universitet
 Bovbjerg, Kirsten Marie, 1995: *Udstødelseprocesser blandt unge i København - Forslag til handlemuligheder*, Social- og Sundhedsforvaltningen i København i samarbejde med Københavns Universitet
 Bourdieu, Pierre og Jean-Claude Passeron, 1977:

Utbildningssystemets ideologiska funktion, se Bernier m.fl.

Bourdieu, Pierre, 1993a: *Kultursociologiske tekster*. Brutus Östlings Bokförlag, Stockholm

Bourdieu, Pierre (red.), 1993b: *La misère du monde*. Éditions du Seuil, Paris

Fridberg, Torben, 1992: *De socialt udstødte*.

Socialforskningsinstituttet, København

Goffman, Erving, 1975: *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. Gyldendals Samfundsbibliotek

Hansen, Erik Jørgen, 1995: Hver tid sin ungdom, i *Social Forskning. Den ungdom*. Socialforskningsinstituttet: 5-11

Kyvsgaard, Britta, 1989: Ungdomskriminalitet - omfang, årsager og forebyggelse, i *Kan man både være ung og ansvarlig*. Det Kriminalpræventive Råd: 4-8

Madsen, Anders Lyng, 1995: Status over ungdomspolitikken, i *Social Forskning. Den ungdom*. Socialforskningsinstituttet: 12-16

Søndergaard, Jørgen, 1995: En generations vilkår, i *Socialforskning. Den Ungdom*. Socialforskningsinstituttet: 17-21

Weber, Max, 1972: *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*, Fremad, Danmark

Willis, Paul, 1977: *Learning to labour*. Saxon House

Abstract

Kirsten Marie Bovbjerg: Social Reproduction and Processes of Exclusion Among Young People. *Arbejderhistorie* 2/1996, p. 42-55

Most young people do well, but one specific group of youngsters have difficulties. They have undergone no education or training, they have no jobs, they may be delinquent, etc. Some people refer to them as excluded from society or in imminent danger of being so. This article describes some aspects of the social conditions of this latter group, including their possibilities of obtaining education, training and jobs. Exclusion is perceived as a process involving several social groups and individuals, as the exclusion of some people is effected by others. The article is based on a study commissioned and funded by the Social Directorate of the Municipality of Copenhagen.

Kirsten Marie Bovbjerg

Cand.phil. i europæisk etnologi

Thyrsgade 12, 3.th., 2200 Kbh. N.

tel. 35 83 43 11